

ACTA HISTRIAE
31, 2023, 2

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

31, 2023, 2

KOPER 2023

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 31, leto 2023, številka 2

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Stuart Carroll (UK), Angel Casals Martinez (ES), Alessandro Casellato (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Lucien Faggion (FR), Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleš Maver, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Žiga Oman, Jože Pirjevec, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Urška Lampe, Gorazd Bajc, Lara Petra Skela, Marjan Horvat, Žiga Oman

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Lara Petra Skela (angl.), Petra Berlot (it.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Lara Petra Skela (angl.)

**Izdajatelj/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Institut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; https://zjdp.si/

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research and Innovation Agency, Mestna občina Koper

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Mlada Čehinja kriči na sovjetske vojake na tanku med invazijo na Češkoslovaško pod sovjetskim vodstvom v Pragi 26. avgusta 1968 (arhiv Bettmann/Getty Images) / Una giovane donna ceca urla contro i soldati sovietici su un carro armato durante l'invasione della Cecoslovacchia da parte dei sovietici, a Praga il 26 agosto 1968 (Archivio Bettmann/Getty Images) / A young Czech woman shouts at Soviet soldiers on a tank during the Soviet-led invasion of Czechoslovakia, in Prague on Aug. 26, 1968 (Bettmann/Getty Images Archive).

Redakcija te številke je bila zaključena 30. junija 2023.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA); Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY-NC 4.0.

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zjdp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zjdp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <https://zjdp.si/en/>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Boštjan Udovič & Lara Sorgo: Giuseppe Tartini: soltanto un'attrazione culturale locale o un ponte diplomatico verso gli altri Paesi? 183 <i>Giuseppe Tartini: Just a Local Cultural Product or a Possible Tool of Slovenian Cultural Diplomacy?</i> <i>Giuseppe Tartini: lokalna kulturna znamenitost ali sredstvo slovenske kulturne diplomacije do drugih držav?</i>	183
Stanislav Južnič: The Forgotten Trieste Bishop Wolfgang Weickhard von Rain (1721–1724) and His Relatives 211 <i>Il vescovo triestino dimenticato Wolfgang Weickhard von Rain (1721–1724) e la sua famiglia</i> <i>Pozabljeni tržaški škof Volf Vajkard Rain (1721–1724) in njegovo sorodstvo</i>	211
Polona Tratnik: “Hansel and Gretel”: The Abandoned Children Become Enlightened Social Subjects 231 <i>«Hansel e Gretel»: i bambini abbandonati diventano soggetti sociali illuminati</i> <i>»Janko in Metka«: zapuščena otroka postaneta razsvetljena družbena subjekta</i>	231
Matteo Perissinotto: «Nel ‘demi-monde’ della cocaina»: traffico e consumo di cocaina nella Venezia Giulia (1918–1923) 251 <i>“In the ‘Demi-Monde’ of Cocaine”: Cocaine Trafficking and Consumption in the Julian March (1918–1923)</i> <i>»V ,polsvetu‘ kokaina«: trgovina s kokainom in njegova poraba v Julijski krajini (1918–1923)</i>	251
Matic Batič: Nova govorica prostora: preimenovanja naselij na severnem Primorskem po drugi svetovni vojni (1948–1954) 281 <i>Il nuovo linguaggio dell'ambiente: modifiche dei toponimi sul litorale settentrionale sloveno nel secondo dopoguerra (1948–1954)</i> <i>The New Language of Space: The Renaming of Settlements in Northern Primorska after the Second World War (1948–1954)</i>	281

Blaž Torkar & Stanislav Polnar: The Impact of the 1968 Prague Spring on Czechoslovak and Yugoslav Military Doctrines	307
<i>L'impatto della primavera di Praga del 1968 sulle dottrine militari della Cecoslovacchia e della Jugoslavia</i>	
<i>Vpliv praške pomladi 1968 na češkoslovaško in jugoslovansko vojaško doktrino</i>	

Mila Orlić: Talijansko javno pamćenje i slika drugog: antislavenski stereotipi u recentnoj historiografiji i književnosti sjevernojadranskog prostora	333
<i>Memoria pubblica italiana e rappresentazioni dell'altro: stereotipi antislavi nella recente storiografia e letteratura dell'area alto adriatica</i>	
<i>Italian Public Memory and Representations of the Other: Anti-Slavic Stereotypes in Recent Italian Historiography and Literature of the Upper Adriatic Area</i>	

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

<i>Eleanor Janega:</i> The Once and Future Sex: Going Medieval on Women's Roles in Society (Veronika Kos)	355
<i>Joseph Lennon:</i> Irish Orientalism: A Literary and Intellectual History (Li Gengming & Hamid Farahmandian)	359

NOVA GOVORICA PROSTORA: PREIMENOVANJA NASELIJ NA SEVERNEM PRIMORSKEM PO DRUGI SVETOVNI VOJNI (1948–1954)

Matic BATIČ

Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, 1000 Ljubljana, Slovenija

e-mail: matic.batic@scnr.si

IZVLEČEK

Razprava obravnava ideološko zaznamovane primere preimenovanj naselij na zahodnem robu slovenskega ozemlja. Med letoma 1948 in 1955 so komunistične oblasti na tem območju preimenovala številna naselja, pri čemer jih je vodila želja po preobrazbi podobe pokrajine, iz katere naj bi izginili sledovi preteklosti, ki se niso skladali z njihovo vizijo nove družbene ureditve. Kot problematični so se s tega vidika kazali predvsem toponimi s katoliško etimologijo, a tudi tisti, izvirajoči iz nemškega jezika, tako da je pri preimenovanju prišlo do spajanja revolucionarne in nacionalistične sporočilnosti. Vendar proces preimenovanja kljub jasnim ideološkim mejam (ne)sprejemljivega ni bil preprost ali hiter, saj se je zavlekel vse do leta 1955.

Ključne besede: toponimi, Primorska, 20. stoletje, komunizem, kraji spomina, Ljudska republika Slovenija

IL NUOVO LINGUAGGIO DELL'AMBIENTE: MODIFICHE DEI TOPONIMI SUL LITORALE SETTENTRIONALE SLOVENO NEL SECONDO DOPOGUERRA (1948–1954)

SINTESI

Il saggio verte su alcuni casi di modifiche dei toponimi, guidate dalla mano dell'ideologia, occorse sul bordo occidentale del territorio sloveno. Tra il 1948 ed il 1955, numerosi toponimi sono stati modificati dalle autorità comuniste, spinte dalla tendenza di modificare l'immagine del paesaggio, eliminandone le tracce del passato non concordanti con la nuova visione dell'ordinamento sociale. Per quanto riguarda l'ideologia, risultavano problematici i toponimi con l'etimo cattolico, nonché quelli derivanti dalla lingua tedesca. Le nuove denominazioni, quindi, rispecchiavano la fusione dell'impronta del rivoluzionarismo e quella del nazionalismo. Il processo di modifica dei toponimi, però, malgrado i chiari limiti ideologici dell'(in)accettabile, non fu né facile né veloce, protrahendosi fino al 1955.

Parole chiave: toponimi, Litorale sloveno, Novecento, comunismo, luoghi della memoria, Repubblica Popolare di Slovenia

UVOD¹

Ozemlje severnega Jadrana, ki je danes razdeljeno med Slovenijo, Hrvaško in Italijo, je v 20. stoletju zaznamovala vrsta političnih in kulturnih pretresov. Burna zgodovina regije se ni odražala zgolj skozi (večkratno) premikanje državnih meja, temveč morda še bolj po kulturno-političnih spremembah, povezanih s prehodi med različnimi političnimi sistemi. Zadnja taka sprememba se je zgodila po drugi svetovni vojni, ko je velik del tega ozemlja prešel v okvir Federativne ljudske republike Jugoslavije oz. Ljudske republike Slovenije (LRS) kot njenega sestavnega dela in s tem v nov politično-družbeni sistem. Po eni strani je slovensko in hrvaško prebivalstvo ta prehod dojelo kot narodno osvoboditev, po drugi je s seboj prinesel globoke spremembe, ne le na političnem in gospodarskem, temveč tudi na socialnem in kulturnem področju. Njihov namen je bil po eni strani utrditi nov politični sistem in po drugi spremeniti zavest lokalnega prebivalstva v duhu komunistične revolucije; kot je bilo jasno povedano na prvem zborovanju ljudskih odposlancev goriškega okraja leta 1947: »[...] je naloga prosvete, da ustvari novega človeka, z novo miselnostjo in z novim odnosom do ljudstva, države in dela.«²

Procesi kulturne revolucije v slovenskem prostoru, ki so se odvijali v letih po drugi svetovni vojni, so doslej bili predmet nekaterih raziskav, pri čemer velja izpostaviti predvsem obsežne študije Aleša Gabriča.³ Raziskave v največji meri doslej še niso zajele prostorske dimenzije tega procesa, tj. vloge, ki so jo pri tem odigrali ideološko nabiti posegi v lokalno kulturno krajino. Če je v zadnjih letih to področje raziskav tudi na Slovenskem doživelo porast zanimanja in raziskav, pri čemer so številne raziskave osredotočene prav na obmejni prostor severnega Jadrana,⁴ je obdobje po letu 1943 v tem pogledu ostalo še v veliki meri neraziskano.⁵ Pričujoča razprava obravnava en vidik ideološko zaznamovane prostorske politike jugoslovanskih oblasti, in sicer preimenovanje toponimov⁶ na severnem delu Primorske, tj. tistem delu večinsko s Slovenci poseljenega ozemlja za nekdanjo Rapalsko mejo, ki je z mirovno pogodbo v Parizu leta

- 1 Razprava je nastala v okviru podoktorskega raziskovalnega projekta *Fluidna krajina: arhitektura, identiteta in obmejni prostor v severnem Jadranu od 1943 do 1954* (Z6-3222 (B)), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna. Za velikodušno pomoč pri nastajanju te razprave se zahvaljujem Juriju Rosi, ki mi je prijazno pomagal z nasveti pri iskanju arhivskega gradiva.
- 2 Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), fond 80: Okrajni ljudski odbor Gorica, šk. 29, Poročilo tajništva za prvo redno zasedanje OLO Gorica.
- 3 Prim. predvsem Gabrič, 1991; Gabrič, 1995.
- 4 Med slovenskimi obravnavami te tematike prim. npr. Ferletic, 2007; Klabjan, 2014; Klabjan & Bajc, 2021; Pelikan, 2016; Batič, 2020; Batič, 2021.
- 5 Že obstoječe študije obravnavajo predvsem značilnosti prvih partizanskih spomenikov na Primorskem ter ideološko sporočilnost arhitekture in urbanizma v tem času: Klabjan, 2012; Hrobat Virloget & Čebbron Lipovec, 2017; Čebbron Lipovec, 2019; Klabjan, 2022.
- 6 Toponime ali zemljepisna imena lahko razdelimo na številne podskupine, glede na njihovo lego, razsežnost, poseljenost, izvornost in vrsto, več o tem prim. Perko & Geršič, 2021, 14–16. V razpravi obravnavam le imena naselij, ki jih bolj specifično umeščamo med ojkonime, tj. imena poseljenih območij.

1947 pripadlo Jugoslaviji.⁷ Ta raziskovalna problematika doslej še ni vzbudila večjega zanimanja, čeprav gre za enega od najočitnejših in najdaljnosežnejših ideoloških posegov v prostor, ki konec koncev še danes določa značaj pokrajine in sestavlja del njene »govorice«. Tudi redke obstoječe raziskave so večinoma zajele slovenski prostor kot celoto, pri čemer so predstavile predvsem glavne značilnosti tega procesa,⁸ ne da bi podrobneje predstavile razmere na Primorskem ali analizirale ta proces s kulturnozgodovinskega vidika. Kot izjemo lahko izpostavim le prispevek Jurija Rose, ki je v 90. letih prejšnjega stoletja o preimenovanju lokalnih toponimov pripravil razstavo relevantnega arhivskega gradiva v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici (Rosa, 1993). Katalog razstave predstavlja dragoceno izhodišče za nadaljnje raziskovalno delo.

Namen te razprave je zato dvojen. Po eni strani želim najprej podrobneje predstaviti ideološko nabita⁹ preimenovanja lokalnih toponimov na Primorskem med leti 1948 in 1955, torej od začetka preimenovanj do zaključka tega procesa. Pri tem pozornosti ne bom posvetil zgolj spremembam, temveč tudi analizi »problematičnih« toponimov, novih naselbinskih imen in končno procesu odločanja, tako da se bo izrisala celovita slika tega procesa. Po drugi strani je tematika preimenovanja toponimov na presečišču številnih humanističnih ved, tako da študija tega vprašanja odpira vpogled v odnos med (komunistično) oblastjo in javnim prostorom, politično legitimnostjo, kulturnim spominom in kulturno hegemonijo v času komunizma, a končno tudi v proces delovanja moči v tedanjem političnem sistemu. Iz tega razloga je drugi cilj članka podati prispevek k poznavanju in razumevanju teh problematik s kulturno-zgodovinskega vidika.

TOPONIMI KOT NOSILCI POMENA IN IZRAZ POLITIČNE MOČI

Krajevna imena v zadnjih letih v mednarodnem prostoru predstavljajo pogosto temo raziskav v okviru različnih ved. Če so starejše raziskave te tematike bile predvsem »klasično« geografske in so obravnavale izvor, starost, pomen, oblikovne značilnosti in prostorsko razširjenost krajevnih imen, so se v zadnjih letih tudi na tem področju uveljavili humanistični raziskovalni pristopi, s pomočjo katerih so v ospredje prišli tudi ideološki, simbolni, spoznavni in čustveni vidiki krajevnih imen. Na tej podlagi je postalo jasno, da krajevna imena niso zgolj utilitarni označevalci, temveč so tudi nosilci različnih pomenov in čustev, s pomočjo katerih se družbeno oblikuje odnos do

7 V razpravi ne obravnavam južnega dela Primorske, saj gre za ozemlje, ki je vse do leta 1954 sodilo v drugo državno tvorbo, tj. Svobodno tržaško ozemlje (STO), kjer slovenska zakonodaja ni veljala. Raziskovalci toponomastične politike na tem področju so doslej obravnavali predvsem problematiko imena »Istra« in njegovega izginjanja v času po drugi svetovni vojni; Baskar 2002, 179–214; Hrobat Virloget 2021, 27–31.

8 Prim. predvsem Gabrič, 1996; Urbanc & Gabrovec, 2005; Perko & Geršič, 2021.

9 Opozoriti velja, da je v tem času prišlo tudi do nekaterih preimenovanj, pri katerih ideološki naboj ni bil prisoten. Pri teh primerih je večinoma šlo za manjše spremembe imen, in sicer pri tistih toponimih, kjer je obstajalo več naselij z istim imenom (npr. Grahovo ob Bači namesto Grahovo). V drugih primerih je šlo za manjše jezikovne izboljšave oz. posodobitve zapisa (npr. Dolenja Trebuša namesto Dolnja Trebuša ali Skrilje namesto Škrilje). V to kategorijo lahko uvrstimo tudi spremembe, ki so nastale zaradi ukinitve oz. združitve naselij (npr. ukinitve naselja Šturje zaradi združitve z Ajdovščino). Več o tem prim. Rosa, 1993, 3.

pokrajine in s tem posledično tudi kolektivna identiteta. Ljudem krajevna imena nudijo vpogled v preteklost kraja njihovega bivanja in tako delujejo kot element tradicije. Poleg tega jim nudijo občutek pripadnosti in jih obenem tudi ločujejo od prebivalcev drugih krajev (Urbanc & Gabrovec, 2005, 26).

Upoštevajoč njihovo simbolno dimenzijo in pomen pri oblikovanju kolektivne identitete ni presenetljivo, da so v določenih politično-geografskih kontekstih toponimi postali tudi polje ideološkega boja. Vprašanje politično spornih toponimov so v zadnjih letih obravnavale številne študije v okviru različnih humanističnih ved. Zaradi kompleksnosti tega fenomena obstajata vsaj dva večinska raziskovalna pristopa oz. obravnavi tega fenomena v dveh različnih humanističnih disciplinah. Na prvem mestu lahko izpostavim raziskave kulturnega spomina, pri čemer igra posebno pomembno vlogo koncept *lieux de mémoire*, ki ga je razvil Pierre Nora (Nora, 1984–1992). Norajev koncept krajev spomina obsega širok spekter različnih stvarnih in nestvarnih fenomenov, ki so pomembni za ustvarjanje kolektivnega spomina določene skupnosti. Mednje sodijo tudi (nekateri) toponimi, predvsem tisti, ki se nanašajo na pomembne zgodovinske osebnosti ali dogodke, saj ti bistveno prispevajo k tradiranju kulturnega spomina skupnosti. Ker je kulturni spomin bistvenega pomena za samorazumevanje določene skupnosti, so kraji spomina pogosto tudi predmet kulturnega boja, kar velja tudi za krajevna imena (Perenič, 2016, 325–327).

Politično sporne toponime obravnavajo tudi kulturno-geografski pristopi, natančneje raziskave političnih simbolov. Tudi zemljepisna imena lahko namreč razumemo kot politične simbole, če ti v določenem zgodovinskem kontekstu služijo predstavljanju političnih vrednot določene skupnosti ali skupine. Kateri toponimi tako sporočilnost prevzamejo, je odvisno od širšega družbeno-političnega konteksta. S pojavom nacionalizma je tako npr. že jezik ali izvor določenega toponima postal inherentno političen in posledično potencialno sporen. V moderni dobi se tako utilitarna in simbolna funkcija krajevnih imen vedno tesneje prepletata, medtem ko se glede na njihov javni značaj tej sporočilnosti nihče ne more izogniti. Zato ni presenetljivo, da so še posebej v 20. stoletju številni toponimi bili predmet nasprotovanja, političnega boja in končno podvrženi preimenovanju. To problematiko obravnavajo številne študije, med katerimi lahko izpostavim zlasti prispevek izraelskega geografa Maoza Azaryahuja,¹⁰ a tudi številne druge.¹¹

Tudi na območju severnega Jadrana, ki predstavlja geografski okvir te razprave, se je od sredine 19. stoletja progresivno povečevala politizacija lokalne toponomastike. »V naših krajevnih imenih leži torej naša zgodovina!« je leta 1886 zapisal goriški zgodovinar Simon Rutar¹² in s tem strnjeno izrazil vso simbolno nabitost lokalne toponomastike v tem času. Tako slovenska kot italijanska stran sta namreč skušali s sklicevanjem na izvor krajevnih imen dokazati svojo prvobitnost na tem ozemlju. Če se je pred prvo svetovno vojno ta boj odražal predvsem skozi polemične prispevke

10 Med številnimi objavami prim. zlasti Azaryahu, 1991; Azaryahu, 1997; Azaryahu, 2006.

11 Prim. npr. Berg & Vuolteenaho, 2009; Light, 2004; Alderman, 2000.

12 Rutarjeva navedba je povzeta po Marušič, 2012, 73.

v lokalnem časopisju in drugih publikacijah, je po prvi svetovni vojni pridobil popolnoma nov značaj. Italijanske oblasti so namreč v okviru svojih italijanizacijskih prizadevanj posegle tudi na področje lokalnih zemljepisnih imen in jih sistematično italijanizirale. Proces je zajel tako imena naselij in drugih zemljepisnih fenomenov (gora, rek, pokrajin) kot tudi imena ulic in trgov. Pri tem so italijanske oblasti večino slovenskih imen zgolj »površno« italijanizirale, s tem, ko so jih fonetično priredile italijanski izgovarjavi in jim tako dodale »italijanski« zven, medtem ko so v nekaterih primerih uvedle popolnoma nova italijanska imena.¹³

Glede na izrazit italijanizacijski namen preimenovanj krajevnih imen in dejstvo, da je ta proces od vsega začetka sprožal ostre odzive slovenskega prebivalstva, ni presenetljivo, da je po kapitulaciji Kraljevine Italije in potegnitvi nove mejne črte leta 1947 na področju lokalne toponomastike ponovno prišlo do velikih sprememb. A te niso zadevale le vrnitve v prejšnje stanje, temveč so nove slovenske komunistične oblasti izvedle nov val idejno zaznamovanih sprememb.

»IMEN[A], KI NISO V SKLADU Z DANAŠNJO DRUŽBENO IN NARODNOSTNO STVARNOSTJO«

Pri preučevanju krajevnih imen za Rapalsko mejo med leti 1943 in 1947 moramo ločevati dve različni ravni tega vprašanja. Po eni strani so nastajajoče partizanske oblasti vseskozi uporabljale slovenska krajevna imena, sprejele so tudi več ukazov za ponovno slovenizacijo javnega prostora, mdr. za odstranitev tabel z italijanskimi napisi.¹⁴ Po drugi strani to področje do dokončne ureditve mejnega vprašanja ni moglo biti zakonsko urejeno, saj je, mednarodnopravno gledano, še vedno predstavljalo del Italije. Kot je dejal predsednik slovenske vlade Boris Kidrič na drugem vladnem zasedanju 11. maja 1945, Jugoslavija do sprejema nove razmejitve ni mogla uradno uveljaviti svoje zakonodaje, prav tako ni želela spoštovati italijanske, saj bi s tem priznavala italijansko suverenost. Kidrič je zato poudaril, da se je treba tej problematiki na načelni ravni preprosto izogniti: »Italijanski predpisi naj se odpravljajo via facti.«¹⁵

Zdi se, da je takšno nedorečeno stanje na področju lokalne toponomastike uradno trajalo vse do uveljavitve pariške mirovne pogodbe septembra 1947. Nisem namreč zasledil, da bi bodisi zavezniška (ZVU) bodisi jugoslovanska vojaška uprava (VUJA) na tem področju sprejeli kakršne koli uradne predpise. Do posegov na področje krajevnih imen pred tem ni prišlo niti na ozemlju tedanje LRS. Očitno so slovenske komunistične oblasti pred sprejemom kakršnih koli posegov na tem področju čakale na ureditev mejnega vprašanja, da bi spremembe lahko nato bile uvedene na vsem slovenskem ozemlju.

Po določitvi nove mejne črte je Ljudska skupščina LRS nato sorazmerno kmalu res sprejela zakonodajo, ki je pomenila poskus obsežnega predrugačenja slovenske

13 Strnjeno o italijanizaciji krajevnih imen prim. Čermelj, 1965, 148–150; Wörsdörfer, 2004, 251–254.

14 ARS 1701, 1, mapa 2, Dopis Okrožnega komiteja KPS vsem rajonskim komitejem, 4. 11. 1943.

15 ARS 223, 306, Zapisnik 2. seje Narodne vlade Slovenije, 2.

toponomastike. Zakon o imenih naselij in o označbi trgov, ulic in hiš je bil sprejet 17. februarja 1948 ter je predstavljal osnovo za vsa preimenovanja v prihodnjih letih. Njegov osnovni namen je bil poseg v ideološko nezaželeno imena naselij po Sloveniji. V zvezi s tem je bistven predvsem 3. člen, ki je določal, da naselja »ne smejo imeti imen, ki niso v skladu z današnjo družbeno in narodnostno stvarnostjo, ali ki žalijo narodnostni čut slovenskega naroda ali drugih narodov Jugoslavije.«¹⁶ Poleg imen naselij je zakon določal tudi novo stvarnost pri imenovanju ulic in trgov. V 7. členu je namreč določal, da ti ne smejo nositi imen »oseb ali dogodkov, katerih povečevanje ne bi bilo v skladu z današnjo družbeno in narodnostno stvarnostjo.«¹⁷ V 5. členu je zakon dalje določal, da spremembe imen naselij sprejme vlada po predlogu ministrstva za notranje zadeve. Končno je zakon tudi določal, da se morajo v enem letu od sprejema zakona prilagoditi imena naselij, ki ne bi ustrezala zakonskim določilom.¹⁸

Za boljše razumevanje nadaljnjega izvrševanja zakona na zahodnem robu tedanje LRS je treba na začetku na kratko opredeliti tedanji upravno-politični položaj na Primorskem. Z uveljavitvijo Pariške mirovne pogodbe septembra 1947 so na Primorskem prenehale prehodne določbe o začasni razdelitvi Julijske krajine na cono A in cono B. Vzpostavljena je bila nova meja med državama, pri čemer je bilo širše območje Trsta vključeno v Svobodno tržaško ozemlje (STO). S priključitvijo Jugoslaviji oz. Ljudski republiki Sloveniji se je na novo priključenem ozemlju razširil tudi jugoslovanski upravni sistem. Najvišje upravne enote so bili okraji, in sicer je bilo ozemlje Primorske po priključitvi razdeljeno na šest okrajev: Gorico, Idrijo, Ilirsko Bistrico, Postojno, Sežano in Tolmin. Nižjo upravno-teritorialno enoto so predstavljali kraji, ki so jih vodili krajevni ljudski odbori (KLO) in so običajno zavzemali le nekaj vasi. Večja naselja s statusom mesta so vodili mestni ljudski odbori (MLO).¹⁹ Delovanje krajev je bilo podrejeno okrajnim ljudskim odborom (OLO), ki so jih vodili okrajni izvršni odbori (OIO). Taka ureditev se je v veliki meri ohranila do leta 1952, prišlo je le do nekaj manjših priključitev ali odcepitev naselij od posameznih krajev. Izjemo predstavlja ustanovitev Goriške oblasti oz. goriškega okrožja, ki je združevalo vseh šest primorskih okrajev, a je delovalo le od leta 1949 do leta 1951 (Rosa, 1997, 23).

Skladno z določili Zakona o imenih naselij so z notranjega ministrstva 13. maja 1948 vsem okrajnim ljudskim odborom poslali navodila o izvajanju zakona, ki so bila sorazmerno skopa, saj so le ponovila določila iz 3. člena zakona (Rosa, 1993, 5). Na podlagi določil zakona in izdanih navodil se je proces sprememb lokalnih toponimov preselil na raven okrajnih in krajevnih ljudskih odborov. Na Primorskem je bil očitno še posebej dejaven OLO Gorica, ki je po vsej verjetnosti sredi leta 1948 KLO-jem poslal navodilo, naj zberejo predloge za nova imena. Poleg tega so na okraju očitno tudi sami pripravili preliminarni seznam »problematičnih« imen, kajti OIO Gorica je 29.

16 Uradni list LRS, 24. 2. 1948: Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš, 115–116.

17 Uradni list LRS, 24. 2. 1948: Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš, 115.

18 Uradni list LRS, 24. 2. 1948: Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš, 115–116.

19 Podrobno o upravno-teritorialni razdelitvi Slovenije v tem času prim. Kopač, 2005.

junija 1948 MLO Ljubljana poslal dopis o izdelavi napisnih tabel za krajevne ljudske odbore v okviru okraja. V njem je OIO Gorica sporočal, naj ljubljansko podjetje zadrži izdelavo očitno že naročenih tabel z napisi, ker bodo ti KLO-ji v bližnji prihodnosti verjetno preimenovani. Dopis vsebuje prvi seznam nezaželenih naselbinskih imen, in sicer so na območju okraja za to predvideli naslednja naselja: Dornberg, Rihemberk, Šmarje, Sv. Križ, Št. Vid, Col, Stomaž, Šempas, Kromberk, Kanal, Kambreško, Opatje selo, Šempeter, Šmartno (PANG 80, 60, 6456).

Ni popolnoma jasno, kako je omenjeni seznam nastal. Vsekakor ne vsebuje vseh toponimov v goriškem okraju, ki so bili nato tudi dejansko predlagani za preimenovanje. Zato se zdi verjetno, da predstavlja ta dokument preliminarni seznam »problematičnih« naselbinskih imen, ki so ga v prihodnjih mesecih nato še dopolnili. To dokazujejo ohranjeni dopisi posameznih krajevnih ljudskih odborov, ki so v prihodnjih mesecih prihajali na okraj. Vsi dopisi verjetno žal niso ohranjeni oz. še niso bil identificirani v obsežnem in nepopisanem gradivu OLO Gorica, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Vendar je znanih dovolj dopisov, da si lahko ustvarimo dovolj dobro sliko, kako je ta proces potekal. O novih imenih so odločali posamezni KLO-ji, pogosto v sodelovanju z lokalnimi odbori Osvobodilne fronte (OF) oz. zbori volivcev. Konec junija 1948 je tako prišel dopis KLO Kromberk, ki je poslal kar pet predlaganih novih imen za naselje, in sicer Goriški Branik, Novi Branik, Goriška Livada, Goriška stran in Mejnik (Rosa, 1993, 5). Iz ohranjenega dopisa KLO Ozeljan izvemo, da je 25. julija 1948 potekala skupna seja odborov OF v vaseh Ozeljan in Sv. Mihael, na kateri so sprejeli, da se bo vas Sv. Mihael odslej imenovala Partizanske vodice. Novo ime vasi naj bi bilo »posneto od zgodovinskega mesta, kjer je bil leta 1942 ustanovljen I bataljon Simona Gregorčiča na Primorskem« (PANG 80, 38, 7758). Konec avgusta je prišel dopis KLO Šempas, v katerem je slednji predlagal ime Goriški Tabor kot novo ime za naselje. Dopis se je pri tem skliceval na izbiro prebivalcev, in sicer naj bi jim bilo to ime »najbolj prijetno in se jim najbolj dopade« (citirano po Rosa, 1993, 6). Dopis obenem razkriva zgovoren vpogled v odnos lokalnega prebivalstva do preimenovanja njihovih krajev. Formulacija »v slučaju spremembe imena vasi je ljudstvo zadovoljno za Goriški Tabor« (citirano po Rosa, 1993, 6) namreč nakazuje, da je bila sprememba imena predstavljena kot zaključeno dejstvo, o katerem razprava ni več mogoča. O tem, da bi, vsaj v primeru Šempasa, pobuda za preimenovanje prišla »od spodaj«, ni nobenega indika.

Po drugi strani lahko najdemo primere, ko so se v kampanjo za spremembo lokalne toponomastike dejavno vključili tudi nekateri posamezniki. V letu 1948 izstopa primer vasi Št. Vid v zgornji Vipavski dolini (danes Podnanos), rojstnega kraja enega od najslavnejših primorskih partizanskih voditeljev Janka Premrla - Vojka (1920–1943). Vojko, ki je pri komaj 23. letih padel v spopadu z Italijani v bližini Idrije, je med drugo svetovno vojno postal pravi narodni junak primorskih Slovencev in simbol primorskega odpora, medtem ko so oblasti njegov kult po vojni tudi

načrtno spodbujale in oblikovale.²⁰ Junija 1948 se je pojavil predlog, da bi njegovo rojstno vas Št. Vid poimenovali v Vojkovo, in sicer v obliki dopisa v časniku *Nova Gorica*. Avtor, dr. F. M.,²¹ je svoj predlog utemeljeval predvsem z željo po postavitvi kar najlepšega, najprimernejšega in najtrajnejšega spomenika padlemu Janku Premrlu. Preimenovanje vasi naj bi po eni strani počastilo njegov spomin in po drugi spodbujalo druge k sledenju njegovemu zgledu: »Ali ne bi na ta način vsakomur, kdor bi imel opravka s Št. Vidom pri Vipavi, zablestel pred očmi junaški lik prvega borca za pravice primorskega ljudstva heroja Vojka, ga opozoril, če treba, na njegovo mlačnost, ga bodril s svojim zgledom in vodil po pravi poti?« (M., 1949, 4). Članek je poleg tega opozoril tudi na nepraktičnost tedanjega imena vasi zaradi prisotnosti drugih krajev z istim imenom v Sloveniji, vendar ni izpostavljala katoliške konotacije imena kot problematične. Avtor je zaključil z mislijo, da bodo o imenu vasi končno odločali prebivalci sami, a obenem izrazil prepričanje, da bodo ti predlog z navdušenjem sprejeli (M., 1949, 4). O tem, kaj so si prebivalci mislili o novem predlogu imena, zaradi pomanjkanja tozadevnih virov ne moremo ničesar reči. Vsekakor se je predlog preimenovanja Št. Vida v Vojkovo znašel v prvem zbirnem predlogu novih krajevnih imen, ki ga je konec leta 1948 pripravilo ministrstvo za notranje zadeve.²²

Zbirni predlog je bil 11. decembra 1948 poslan v pregled tedanjemu predsedniku vlade LRS Mihi Marinku.²³ Seznam je obsežen, saj je bilo na celotnem slovenskem ozemlju za preimenovanje predvidenih kar 421 naselij, pri čemer so vključena tudi območja, ki jih je Jugoslavija pridobila po pariški mirovni pogodbi, a ne tudi območja, ki so tedaj še spadala v okvir STO. Skladno s tem so na seznamu tudi številni kraji iz goriškega, postojnskega, sežanskega, tolminskega in idrijskega okraja. Na seznamu najprej izstopa precejšnja razlika med številom predlaganih preimenovanj med okraji, saj je bilo daleč največ krajev predvidenih za preimenovanje v goriškem okraju (23), medtem ko je bil v okraju Idrija le en. Vsa predlagana naselja na tem območju so navedena v Tabeli 1 in Tabeli 2.

Seznam »problematičnih« naselbinskih imen iz leta 1948 predstavlja vrh načrtovanih posegov, saj je samo v goriškem okraju za preimenovanje bilo predvidenih kar 23 vasi. Čeprav seznam nato ni bil (v celoti) uresničen, ga velja zato natančneje analizirati. Pozornost najprej vzbudijo nezaželena naselbinska imena, ki jih je bilo v primorskih okrajih skupaj kar 50. Kar se tiče njihovih značilnosti, jih lahko razdelimo v tri najpomembnejše skupine. Daleč najštevilčnejšo skupino predstavljajo toponimi s katoliško etimologijo, pri čemer imamo v večini primerov opravka z naselji, ki so prevzela ime po zavetniku, ki mu je bila posvečena vaška cerkev (npr. Št. Peter, Št. Vid,

20 Že sredi februarja 1946 so bili Vojkovi posmrtni ostanki slovesno prekopani v njegovo rojstno vas, kjer je bila ob tej priložnosti postavljena tudi spominska plošča (PANG 72, šk. 5, mapa Program Vojkove proslave). Vojkov prekop in postaveitev spominske plošče predstavljata enega od prvih primerov novega kulta padlih po koncu vojne.

21 Najverjetneje gre za Franca Marušiča (1901–1965), zdravnika iz Solkana, enega od vodilnih pri razvoju zdravstva na Primorskem po drugi svetovni vojni.

22 Več o tem v nadaljevanju razprave.

23 ARS 223, 31, mapa 355/48.

Tabela 1: Seznam naselij v goriškem okraju, predvidenih za preimenovanje s predlogi novih imen.²⁴

OKRAJ GORICA			
STARO IME NASELJA	PREDLOGI NOVEGA IMENA	Sveto	Studenc
Sv. Križ	Vipavski gradec		Pri studencu
	Vipavski hum		Na studencu
Šturje	Hubljevo	Rihemberk	Branik
	Zahublje	Rafut	Gajevica
	Ajdovska livada	Šempas	Goriški Tabor
Col	Lasje		Hrovatini
	Razpotje	Št. Peter	Rožnik
	Orešje		Vrtno polje
Križna gora	Bukova gora		Zelenica
	Hladnik		Sončni breg
	Bukov vrh	Št. Vid	Vojkovo
Dornberk	Vinodol	Šmarje	Vinica
Sv. Gora	Skalnica		Iztokovo
Kambrežko	Preval		Partizansko sleme
	Kostanjev vrh		Draga
	Kostanjevo	Šmartno	Briški grič
	Kamniti breg		Briški Tabor
Kromberk	Goriška livada	Stomaž	Bratinovo
Šlovrenc	Medrečje		Podčaven
	Reški hrib		Kuclevo
Fojana	Breskov vrh	Novelo	Hrastovica
	Breskovje		Hrastje
Opatje selo	Darkovo Selo	Nemci	Ozrenci
Sv. Mihael	Partizanske vodice		Jelovje
			Jelovo

²⁴ ARS 223, 1, mapa 355/48, Pregled naselij, ki naj se jim spremenijo nazivi po zakonu o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš z dne 23. 2. 1948.

Tabela 2: Seznam naselij v sežanskem, tolminskem, idrijskem in postojnskem okraju, predvidenih za preimenovanje s predlogi novih imen.²⁵

OKRAJ SEŽANA	
IME NASELJA	PREDLAGANO IME
Škocjan	Jamnica
Šmarje	Vidiči
	Leškovje
Sveto	Setó
Štanjel	Kobdil
	Stenkova vas
Bogo	Tabor nad Rašo
	Rašica
Štjak	Gornje Selo
Križ	Kremenik
	Grahovo brdo
Stomaži	Podvrh
Vremski Britof	Vreme
Škoflje	Malo Vreme
OKRAJ TOLMIN	
IME NASELJA	PREDLAGANO IME
Šentviška gora	Na gori
Sv. Lucija	Most ob Soči
OKRAJ IDRIJA	
IME NASELJA	PREDLAGANO IME
Šebrelje	Brje
	Gorenja vas

OKRAJ POSTOJNA	
STARO IME NASELJA	PREDLOGI NOVEGA IMENA
Cajnarje	Stopnjak
Slugovo	Partizanska vas
Sv. Trojica	Šivče
Šteberk	Ledince
Sv. Štefan	Tomova vas
Šmihelj pod Nanosom	Podnanos
Šmarata	Kotnice
Fara	Nova vas
Sv. Duh	Ravnik
Sv. Vid nad Cerknico	Žilče
Knežja njiva	Prevole
Nemška vas	Slovenska vas
Sušica	
Šmihel pri Št. Petru	Dolane
Št. Peter na Krasu	Kardeljevo

25 ARS 223, 1, mapa 355/48, Pregled naselij, ki naj se jim spremenijo nazivi po zakonu o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš z dne 23. 2. 1948.

Štjak, Štanjel ipd.). Drugo skupino problematičnih imen sestavljajo toponimi nemškega (npr. Kromberk, Rihemberk, Col) in italijanskega izvora (Fojana). V zadnjo, najmanjšo skupino lahko uvrstimo krajevna imena, ki so s svojim imenom nakazovala na svojo fevdalno preteklost (npr. Opatje selo, Knežja njiva) ali dejstvo, da so jih prvotno poseljevali nemški kolonisti (npr. Nemška vas, Nemci ipd.). Končno lahko izpostavim še tista imena, pri katerih je težje določiti njihovo spornost; tak primer je npr. vas Kambreško na Kanalskem Kolovratu.

Poleg »problematičnih« imen pozornost pritegnejo tudi predlogi za nova imena. Seznam teh je brez dvoma nastal na podlagi predlogov, ki so iz posameznih KLO-jev v letu 1948 prišli na okraje. To dokazujejo nekatera predlagana nova imena, ki so identična s predlogi KLO-jev, kot so razvidni iz ohranjenega arhivskega gradiva (npr. Partizanske vodice za vas Sv. Mihael, Goriški Tabor za Šempas). Poleg tega je očitno za to zadolženo osebje na okrajih izmed prejetih predlogov pripravilo izbor. Izmed petih predlaganih novih imen za Kromberk so se tako na okraju odločili le za eno. V drugih primerih se je na končnem seznamu znašlo več predlogov novih imen, ki so se odločevalcem zdela primerna. Predlagana nova imena večinoma izhajajo iz ledinskih imen ali nakazujejo na geografske in kmetijske lastnosti pokrajine, kjer se posamezne vasi nahajajo (npr. Vinodol, Breskov vrh ipd.). To ne pomeni, da ti predlogi niso bili ideološko zaznamovani. Če je osnovna ideološka dimenzija tega procesa izhajala iz želje po odstranitvi tistih toponimov iz javnega prostora, ki se niso skladali z vladajočo ideologijo, je tozadevna sporočilnost novih toponimov v tedanjem zgodovinskem kontekstu očitna. Ideološka dimenzija se v tem primeru ne kaže zgolj v novem imenu, temveč še bolj v tem, da novo ime nadomešča oz. ukinja starega.²⁶ Poleg tega imajo nekateri predlogi še dodatno sporočilno dimenzijo, ki se večinoma navezuje na izkušnjo partizanskega odpora med drugo svetovno vojno, medtem ko deloma izkazujejo tudi nacionalistično sporočilnost v smislu obrambe slovenstva.²⁷ Končno najdemo tudi imena, ki naj bi slavila vodilne pripadnike režima oz. osebe, ki so jih tedanje oblasti predstavljale kot junake boja proti okupatorju, ki je bil hkrati koncipiran tudi kot boj za komunistično revolucijo. Po ideološki nabitosti izstopata predvsem predlagano preimenovanje naselja Št. Peter na Krasu (današnja Pivka) v Kardeljevo in preimenovanja nekaterih vasi po partizanskih voditeljih (Št. Vid v Vojkovo, Štanjel v Stenkova vas,²⁸ Šmarje v Iztokovo²⁹).

26 Podobno npr. ne bi mogli reči, da italijanizacija toponimov za rapalsko mejo po prvi svetovni vojni ni bila ideološka v tistih primerih, kjer je šlo zgolj za uvedbo italijanske različice slovenskega imena.

27 Sem lahko verjetno uvrstimo imena, kot sta Goriški Tabor ali Branik.

28 Na koga se ime navezuje, ni popolnoma jasno. Verjetno je mišljen Anton Šibelja-Stjenka (1914–1945), eden od vidnejših primorskih partizanskih voditeljev. Druga možnost bi bil Bojan Polak-Stjenka (1918–2004), poveljnik različnih partizanskih enot in visok povojni režimski funkcionar.

29 Ime se po vsej verjetnosti nanaša na Ivana Turšiča-Iztoka (1922–1944), poveljnika 30. divizije IX. korpusa NOV, ki je 29. julija 1944 padel v bojih z Nemci na Lokvah.

POBUDA ZA PREIMENOVANJA PREIDE NA LOKALNO RAVEN

Seznam notranjega ministrstva s konca leta 1948 kljub določilom Zakona o imenih naselij ni bil v celoti uresničen. Rok za izvedbo sprememb je bil najprej podaljšan do 1. januarja 1950, medtem ko so bile junija 1950 pristojnosti za preimenovanje naselij z notranjega ministrstva prenesene na vladni komite za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti, ki ga je že naslednji mesec nadomestil Svet vlade LRS za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti. Zdi se, da je od začetka leta 1949 lista preimenovanj končala v predalih uradnikov (Gabrič, 1996, 112). Na Primorskem je tako do leta 1950 prišlo zgolj do enega preimenovanja, in sicer je bil z dopolnitvami Zakona o upravni razdelitvi LRS novembra 1949 kraj Šentviška gora preimenovan v Planota. Pri tem torej ni šlo za preimenovanje naselja, temveč kraja kot najnižje enote lokalne samouprave.³⁰

Zakaj komunistične oblasti na začetku leta 1949 niso izvedle načrtovanih preimenovanj, za zdaj še ni jasno. Iz pripomb predsednika vlade Miha Marinka k seznamu iz decembra 1948 bi lahko celo sklepali, da so bili najvišji slovenski komunisti tedaj še odločeni, da proces izpeljejo. Marinko je sicer nekaj predlogov zavrnil, a obenem zahteval tudi preimenovanja nekaterih krajev v škofjeloškem okraju, ki se niso znašli na seznamu.³¹ Kaj je te načrte nato preprečilo, (še) ne moremo z gotovostjo reči. Možno je, da je načrt predlaganih sprememb vzbudil nasprotovanje pri kateri od osrednjih znanstvenih in kulturnih ustanov.³² Drugi razlog za odlog preimenovanj bi lahko predstavljale spremenjene mednarodnopolitične okoliščine, v katerih se je Jugoslavija znašla po t. i. informbirojevskem sporu sredi leta 1948. Zaradi prekinitve vezi s Sovjetsko zvezo in njenimi sateliti se je jugoslovansko vodstvo moralo začeti ozirati na Zahod, a obenem je začelo iskati tudi nove politične in kulturne modele, ki so se začeli uveljavljati leta 1949 (Gabrič, 1998). V tem kontekstu so načrti o preimenovanju toponimov iz leta 1948, ki so vsebovali tudi načrte po preimenovanju številnih naselij po nekaterih vodilnih komunistih in partizanskih poveljnikih,³³ verjetno delovali preveč stalinistično. Kakršen koli je že bil glavni razlog, dejstvo je, da je na začetku leta 1949 prišlo do zastoja.

Čeprav je na državni ravni proces preimenovanja torej zastal, so se nekatera prizadevanja nadaljevala. V letu 1949 so okrajni organi po nalogu notranjega ministrstva morali izvesti anketna povpraševanja o mnenju prebivalcev glede sprememb imen v relevantnih naseljih (PANG 80, 157/B (246), 615). Spomladi 1949 lahko zasledimo

30 Uradni list LRS, 8. 11. 1949: Ukaz o spremembah in dopolnitvi zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije, 249; prim. tudi Rosa, 1993, 7.

31 AS 223, 31, mapa 355/48, Odgovor Mihe Marinka Borisu Kraigherju, 14. 2. 1948.

32 Tozadevnih dokumentov doslej ne poznamo. Ne glede na to bi taka intervencija bila možna, saj vemo, da so oblasti k pregledu novih imen in podaji pripomb več strokovnih institucij pozvale v prihodnjih letih. Več o tem v nadaljevanju razprave.

33 Seznam je poleg preimenovanja Št. Petra na Krasu v Kardeljevo predvideval tudi preimenovanje Sv. Pavla pri Preboldu v Šlandrovo, vas Mavrlen v okolici Črnomlja naj bi postala Rozmanovo, tedanji Marenberg (današnje Radlje ob Dravi) Lackovo, medtem ko naj bi Št. Vid pri Stični postal Kozakovo (Gabrič, 1996, 111–112).

tudi prizadevanja za dopolnitev imen naselij z enako glasečimi se imeni. Okraj Gorica je v zvezi s tem pripravil obsežen seznam sprememb, glede na katerega bi kar 67 naselij v okraju dobilo različne pristavke. Za raziskovalno tematiko prispevka je pri tem bistvenega pomena, da je ta seznam spremljal tudi poziv za čimprejšnje preimenovanje imen »tujega izvora (Dornberg, Rihemberg, Rafut, itd.) in imen neprikladnega značaja (Št. Vid, Šmarje, Stomaž itd.)«. ³⁴ V letu 1949 lahko torej opazimo novo dinamiko tega procesa, saj preimenovanja niso več temeljila zgolj na zahtevah centralnih organov, temveč so spremembe začeli zahtevati lokalni funkcionarji.

Poleg tega lahko vsaj za eno vas z določeno gotovostjo trdimo, da so se pojavile zahteve po preimenovanju na strani samih prebivalcev ali vsaj dela teh. Gre za vas Rihemberk (danes Branik) v dolini Branice. V Rihemberku prva prizadevanja za preimenovanje segajo že na začetek leta 1948, torej še pred sprejetjem Zakona o imenih naselij. Na začetku tega leta je namreč lokalni KLO na podlagi sklepa zbora volivcev sprejel sklep, da se Rihemberk preimenuje v »novo, današnjemu času primerno ime, to je v BRANIK«. ³⁵ Kot zapisano, gre za edini identificirani primer vasi na Primorskem, za katerega lahko rečemo, da je pobuda za preimenovanje resnično prišla od samih vaščanov ali vsaj dela teh. Razlog za to lahko po vsej verjetnosti iščemo v tragični medvojni usodi vasi, saj so nemške enote Rihemberk sredi februarja 1944 popolnoma požgale, prebivalce pa deportirale v Nemčijo. ³⁶ Zdi se verjetno, da je tragična medvojna izkušnja pri marsikom vzbudila antipatijo do nemško zvenečega imena vasi, čeprav ohranjeni dokumenti ozadja sprejema te odločitve in dejanskega mnenja vseh vaščanov ne razkrivajo. Možno je, da je bila odločitev tudi bolj ali manj izsiljena od vodilnih funkcionarjih vaškega KLO-ja. Kakor koli že, pobuda za preimenovanje Rihemberka v Branik je bila vključena že na seznam notranjega ministrstva iz leta 1948, a njegova določila, kot smo videli, niso bila realizirana.

A v primeru Rihemberka zastoj na državni ravni ni pomenil konca prizadevanj. Lokalni KLO je še naprej vztrajal pri preimenovanju in vložil več tozadevnih prošenj pri okrajnih organih. Zaradi teh zahtev se je OLO Gorica junija 1951 pisno obrnil na Franceta Bevka, tedaj podpredsednika Prezidija skupščine LRS, ki je kot poslanec predstavljal to območje, s prošnjo, naj poskrbi za preimenovanje naselja. Prošnja poudarja željo, da bi bilo preimenovanje izvedeno še pred 22. julijem, kar bi preimenovanju »dalo slovesnejšega povdarka v patriotičnem in političnem pogledu« (PANG 80, 157 B (246), 615). Bevk se je na zahtevo odzval in v zvezi s tem uspešno posredoval pri notranjem ministrstvu, kjer je dobil ustrezna zagotovila, da bo preimenovanje izvršeno (PANG 80, 157 B (246), 615/2). Po Bevkovem posredovanju je vlada 13. julija 1951

34 PANG 80, 80/1 (94), mapa Spisi 2696–2996, Izpopolnitev imen naselij in krajev.

35 PANG 127, 2, Notranje zadeve, št. 520.

36 Požig Rihemberka 15. februarja 1944 sodi med najhujše zločine nemških enot na območju Operacijske cone Jadransko Primorje. Poleg Rihemberka so v okviru te akcije Nemci požgali tudi Komen ter več okoliških manjših vasi in zaselkov. Zločin nad civilnim prebivalstvom je bil izveden kot represalija za partizansko uničenje nemške vojaške kolone v Dovcah na začetku februarja 1944, med katerim so partizani Južnoprimorskega odreda tudi mučili ujete nemške vojake in pobili ujetnike.

naselje in kraj Rihemberk nato tudi uradno preimenovala v Branik,³⁷ o čemer je Svet za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti že takoj po sprejemu odloka obvestil OLO Gorica (PANG 80, 157 B (246), 615/3).

PASIVNOST ALI UPOR?

Nadaljnje toponomastične spremembe so bile povezane s pripravo nove upravno-teritorialne razdelitve Slovenije. Namen reforme je bil zmanjšati številne enote lokalne uprave, zato je bila sprejeta odločitev o ukinitvi dotedanjih krajev in njihovi nadomestitvi z večjimi občinami. Očitno so se oblastniki odločili pripravo zakona povezati z izvedbo preimenovanj, skladno z zakonom o imenu naselij iz leta 1948. Dopis Sveta za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti OLO Tolmin z začetka februarja 1952 omenja številne predloge za spremembo naselbinskih imen,³⁸ ki niso bili uresničeni, ker vlada ni izdala ustrezne uredbe o postopku za spremembo imen. Ker to področje še ni bilo urejeno, so v dopisu opozorili, da je nujno pri imenih novih občin upoštevati določila Zakona o imenih naselij. Pri tem dopis eksplicitno omenja tudi kategorije nesprejemljivih imen, in sicer »gre predvsem za spremembo izrazitih nemških in izrazitih svetniških imen«. Občinam naj bi pustili imena, ki so jih ti kraji že nosili, pri čemer naj bi odpadle svetniške oznake »sveti« oz. »št.« (Rosa, 1993, 8). Nov zakon o upravni razdelitvi z uradnim imenom *Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine* je bil izdan 12. aprila 1952. Zakon je z novimi imeni občin prinesel tudi preimenovanje nekaterih naselij. Na Primorskem so bila spremenjena imena naselij Šmihel na Krasu (v Dolane), Št. Peter na Krasu (v Pivka), Dornberg (v Zali hrib),³⁹ Št. Vid (v Podnanos) in Sv. Lucija (v Most na Soči).⁴⁰

Nova imena kažejo nekaj podobnosti s prvotnimi predlogi iz leta 1948, a prvotni seznam je bil leta 1952 upoštevan le v manjši meri. Najočitnejša razlika je v obsegu preimenovanj, saj je bilo preimenovanih bistveno manj naselij, kot je bilo prvotno predvideno. Prav tako se precejšnje razlike kažejo tudi v novih imenih, ki se v veliki meri razlikujejo od prvotno predlaganih. Z novim zakonom je bil tako opuščen predlog o preimenovanju Št. Petra na Krasu po Edvardu Kardelju, kar lahko pripišemo negativnemu Kardeljevemu odzivu na tovrstne težnje (Gabrič, 1996, 116). Prav tako ni bilo uresničeno niti preimenovanje Št. Vida v Vipavski

37 Uradni list LRS, 17. 7. 1951: Uredba o spremembi imena naselja in Krajevnega ljudskega odbora Rihemberk, 145.

38 Verjetno je mišljen seznam s konca leta 1948.

39 Glede na sedanji pravopis bi ime morali pisati kot Zali Hrib, a v tedanjih dokumentih se dosledno pojavlja v obliki Zali hrib. Skladno s tem tudi v razpravi ime navajam na ta način.

40 Uradni list LRS, 19. 4. 1952: Zakon o razdelitvi Ljudske republike Slovenije na mesta, okraje in občine, 43–79.

dolini v Vojkovo, temveč so se odločili za ime Podnanos,⁴¹ ki je bilo prvotno predvideno kot novo ime vasi Šmihel, ki leži na drugi strani planote Nanos. Do spremembe je prišlo tudi pri imenu vasi Dornberg v spodnji Vipavski dolini, ki ni bila preimenovana v Vinodol, kot je bilo prvotno predlagano, temveč v Zali hrib. Do manjše spremembe je prišlo tudi pri vasi Sveta Lucija, ki ni bila preimenovana v Most ob Soči, temveč v Most na Soči.

Primer iskanja novega imena vasi Sveta Lucija v dolini reke Soče nam odpira vpogled v ozadje tega procesa. Očitno so o novih imenih vasi ponovno obširno razpravljali na lokalni ravni, in sicer na zborih volivcev ali v okviru množičnih organizacij. To dokazujejo dokumenti iz naselja Sveta Lucija v Soški dolini, kjer so na podlagi prej omenjenega dopisa Sveta za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti o tem razpravljali 28. februarja 1952. O novem imenu vasi je bilo nekaj razhajanj. Nekateri so se zavzemali za ohranitev starega imena v obliki Sveta Lucija ob Soči. Nesprejemljivost starega imena je bila utemeljena s trditvijo, »da je cerkev ločena od države«.⁴² Kar se tiče novega imena, je bilo podanih več predlogov (Most ob Soči, Most na Soči in Na Mostu ob Soči), ki so vsi izhajali iz starega imena vasi. O novem imenu kraja se je torej javno razpravljalo, a meje te razprave so bile jasno omejene z ideološkimi postulati. Očitno je bilo tudi razlikovanje med mnenjem »zavednih« in »reakcionarnih« državljanov. Dopis KLO Sv. Lucija z začetka marca 1952 je tako poudarjal, da je predlog za ime Most na Soči »podprt od najzavednejših ljudi v kraju« (citirano po Rosa, 1993, 9).

Čprav torej pri procesu iskanja novih toponimov ne moremo govoriti o demokratičnosti, je vendar očitno, da so oblasti vsaj do določene mere želele upoštevati tudi želje prebivalcev krajev. Razlog za to lahko verjetno iščemo v ugotovitvi, da bi preveč oblastno postopanje prineslo več škode kot koristi. Mnenje prizadetih prebivalcev je torej vsekakor bilo eden od dejavnikov, ki ga je bilo treba upoštevati, še posebej, če so jih pri tem podpirali tudi funkcionarji na krajevni ravni, kar najjasneje dokazuje primer vasi Dornberg v Vipavski dolini.

Ime vasi je zaradi svojega izrazitega nemškega izvora od vsega začetka bilo predvideno za preimenovanje, in sicer je seznam notranjega ministrstva iz leta 1948 predlagal ime Vinodol, ki je namigovalo na pomen vinogradništva v kraju. Prvotni predlog ni bil upoštevan, po zakonu iz leta 1952 je Dornberg bil preimenovan v Zali hrib. Kako je prišlo do spremembe in izbora novega imena, ni jasno, a vsekakor je novo ime vzbudilo precej nezadovoljstva med domačini, zato je bil v vasi kmalu sprožen postopek za ponovno preimenovanje naselja. Poleti 1953 je ObLO Zali hrib

41 Preimenovanje Št. Vida v Podnanos je podrobno raziskal Jurij Rosa, ki ugotavlja, da se o tem preimenovanju niso ohranili nobeni dokumenti. Ozadja preimenovanja zato žal ni mogoče rekonstruirati. Vsekakor ime Podnanos ni bilo originalno, temveč se je že prej uporabljalo za kraje na vzhodnem obrobju Nanosa. Tako ime je npr. nosil okraj v okviru srednjeprimorskega okrožja med drugo svetovno vojno, ki je mdr. obsegal vasi Ubelsko, Strane, Šmihel, Bukovje in Predjama. Do določene mere je bilo novo ime povezano tudi z vasjo Št. Vid, saj je duhovnik in skladatelj Stanko Premrl, avtor slovenske državne himne, uporabljal pridevek »Podnanoški« (1996, 35).

42 Dokumentov mi v preurejenem fondu KLO Sveta Lucija žal ni uspelo najti; citirano po Rosa, 1993, 9.

Slika 1: Vas Dornberg v prvi polovici 20. stoletja (Goriška knjižnica Franceta Bevka).

povabil domačine, naj pisno podajo predloge za novo ime naselja. Glede na ohranjene dopise so se prebivalci tej pobudi množično odzvali in občinski odbor dobesedno zasuili s predlogi.⁴³ Iz zapisov ni razvidno, da bi prebivalce posebno motila sprememba prvotnega imena naselja Dornberg, saj so se odzvali z vrsto novih predlogov, prav tako se ni nihče postavil v bran staremu imenu vasi. Glede na nekatera pisma naj bi načrti za spremembo nemškega imena vasi obstajali že po koncu prve svetovne vojne, a se prebivalci tedaj niso mogli zediniti glede novega imena, ti načrti pa so poleg tega postali neuresničljivi s prihodom Italijanov.⁴⁴ Nekateri dopisi razkrivajo tudi razlog, zakaj je ime Zali hrib naletelo na tolikšno nasprotovanje. Glavni razlog je po vsej verjetnosti bil predvsem način sprejema novega imena, ki je bilo očitno sprejeto brez večinskega soglasja domačinov.⁴⁵

43 Večina predlogov je izhajala iz vinogradniške tradicije v kraju, pri čemer so predlagatelji pokazali precejšnjo mero domišljije, saj so predlagali več kot 20 različnih imen: Trtnik, Vinorod, Vidol, Grozdana, Jagodnik, Vinograd, Zlati grič, Zlati vinski grič, Zabreg, Zali grič, Zalič, Vipavski breg, Breg, Bregindol, Nadgorica, Trsnik, Mejak, Dolinbreg, Dobrovin, Trtogoj, Vipavin, Strmec. Glede na izrazito »vinogradniško« zaznamovanost velike večine predlogov ni presenetljivo, da sta dva domačina predlagala, naj se Dornberg preimenuje kar v Vinograd (PANG 94, 2, mapa 13).

44 »Že prve dni po razsulu Avstrije je bila želja zavednih vaščanov za spremembo Dornberga. Vsi trtorejci so stremeli za ime, ki bi značilo vinorodni kraj. Rodil se je 'Grozdič'. Žal so Italijani [nečitljivo]. A tudi z Grozdičem se ni večina domačinov strinjala.« (PANG 94, 2, mapa 13, Pismo Jožefa Berceta, 6. 8. 1953).

45 »Še manj z Zalim hribom, na katerega so pristali, brez vednosti ljudstva, ljudje, ki danes nočejo tega priznati.« (PANG 94, 2, mapa 13, Pismo Jožefa Berceta, 6. 8. 1953).

Na podlagi prejetih predlogov je o novem imenu vasi 12. avgusta 1953 odločal zbor volivcev, ki je izbral ime Vinodar (Rosa, 1993, 10). A predlog za to ime je bil kmalu opuščen. Za to je bil verjetno odločilen dopis poslanca Franceta Bevka, ki je občinskemu odboru konec septembra 1953 sporočil, da se je, verjetno po prejemu novice o novem predlogu imena za Dornberg, odločil o tem posvetovati se s strokovnjaki: »Govoril sem z ljudmi, ki se na to nekaj razumejo, a se jim ime Vinodar nikakor ne zdi primerno in posrečeno.«⁴⁶ Očitno je bilo Bevkovo mnenje usodno za Vinodar, kajti po tej novici je bilo ime vasi ponovno predmet obravnave na seji občinskega ljudskega odbora (ObLO) 17. januarja 1954, ko je bilo sprejeto ime Podbreg. S tem sklepom je ObLO Zali hrib preklical prejšnje predloge in zaprosil OLO Gorica, naj novo ime potrdi kot dokončno izbiro krajanov.⁴⁷ A le nekaj dni kasneje je potekala nova seja občinskega odbora in množičnih organizacij, saj so ugotovili, da naselje Podbreg že obstaja v goriškem okraju.⁴⁸ Skladno s tem so preklicali le nekaj dni star sklep in sprejeli odločitev, naj vas nosi ime Vinorod. Obenem so zaprosili še za spremembo imena vasi Gradišče, ki naj bi postala Gradišče pri Vinorodu.⁴⁹ A tudi s tem se proces iskanja novega imena še ni zaključil. Konec januarja 1954 so na zahtevo OLO Gorica ponovno zborovali volivci z namenom odločanja o novem imenu. Podbreg in Vinorod sta namreč bila zavrnjena kot neprimerna zaradi obstoja drugih naselij z enakim oz. s podobnim imenom. Glede na zapisnik so na zboru, ki se ga je udeležilo 160 volivcev, razpravljali o več imenih, ki žal niso omenjena. Končno je predsednik OLO Gorica, ki se je udeležil zbora, predlagal ime Vinodol, s čimer se je proces pravzaprav vrnil na začetek, saj se to ime pojavi že na seznamu notranjega ministrstva leta 1948. Zbor je predlog podprl,⁵⁰ sklep je nato skladno s pravili potrdil še ObLO.⁵¹

Na zasedanju okrajnega zbora na začetku avgusta 1954 se je o tem vprašanju razvila kar burna razprava. Eden od razpravljavcev je izrazil začudenje, da prihaja do predloga o preimenovanju, glede na to, da je Dornberg le pred nekaj leti bil preimenovan v Zali hrib. Pojasnili so mu, da je preimenovanje v Zali hrib »prišlo nekako proti ljudski volji, dočim se s sedanjim preimenovanjem v Vinodol prebivalstvo strinja«.⁵² V razpravo je poseglo še več odbornikov. Nekateri so menili, da novo ime ni najprimernejše, eden je celo izrazil mnenje, da si večina prebivalcev želi nazaj prvotno ime naselja. Temu predlogu je odločno nasprotoval drug odbornik, »ker je ime nemško in spominja na čase, ko so pri nas vladali Nemci«.⁵³ Tudi predsednik okrajnega odbora je temu nasprotoval in se pri tem skliceval na dejstvo, da je bilo ime Vinodol potrjeno na zboru volivcev.

46 PANG 94, 2, mapa 15, Pismo Franceta Bevka, 25. 9. 1953.

47 PANG 94, 3, mapa 46, št. 46/54.

48 Podbreg je manjša vas v bližini Podnanosa.

49 PANG 94, 3, mapa 46, Sprememba imena kraja, 21. 1. 1954.

50 PANG 94, 3, mapa 46, Zapisnik zbora volivcev 28. 1. 1954.

51 PANG 94, 3, mapa 46, Preimenovanje kraja, 1. 2. 1954.

52 PANG 80, 2057, Sejni zapisniki, 19. seja, 3. 8. 1954.

53 PANG 80, 2057, Sejni zapisniki, 19. seja, 3. 8. 1954, 8.

Na glasovanju je večina (50) odbornikov nato potrdila spremembo, a predlog v primerjavi z večino ostalih točk na dnevnem redu ni bil soglasno sprejet, saj se je 11 odbornikov vzdržalo, eden je celo glasoval proti.⁵⁴

A zgodbe z iskanjem novega imena za Dornberg tudi s tem še ni bilo konec. Novo ime je namreč morala potrditi še vlada oz. Izvršni svet (IS) LRS. Iz zapisnikov vladnih sej izvemo, da je Izvršni svet za preučevanje te problematike ustanovil posebno komisijo, v kateri so sodelovali zastopniki različnih državnih organov in strokovnih služb, za mnenje so vprašali tudi Inštitut za slovenski jezik in Geografski inštitut. Prav mnenje slednjega je bilo tudi »usodno« za Vinodol, saj se predstavniki inštituta niso strinjali z novim imenom. Pojavil se je predlog, naj Zali hrib ponovno postane Dornberg.⁵⁵ Ta predlog je skupaj z ostalimi spornimi imeni ponovno preučil notranjepolitični odbor pri IS LRS skupaj s strokovno komisijo, nakar ga je vlada končno potrdila na seji 19. maja 1955, z dopolnilom, naj se vprašanje pred uradno spremembo imena razreši še z okrajem in s prebivalci.⁵⁶ Na tej podlagi je v Dornbergu konec maja 1955 potekal nov zbor volivcev, na katerem so preklicali prejšnji sklep in nato izvedli glasovanje, ali naj kraj obdrži ime Zali hrib ali ponovno postane Dornberg. Glede na zapisnik ime Zali hrib skorajda ni uživalo podpore, saj je še pred začetkom glasovanja večina prisotnih »z medklici zahtevala naj se našemu kraju da prvotno ime Dornberg«.⁵⁷ Z veliko večino so nato izglasovali prvotno ime, za Zali hrib je od 170 prisotnih glasovalo le pet volivcev.⁵⁸ Na trenutke že prav komična saga iskanja novega imena vasi se je s tem končno zaključila.

ZADNJA PREIMENOVANJA

Iskanje novega imena Dornberga nas je privedlo v zadnje obdobje procesa toponastičnih sprememb na Primorskem. Kot smo videli, so se ideološko zaznamovane spremembe zaključile leta 1955 in v zadnji fazi je bilo preimenovanih sorazmerno malo naselij. Poleg že izpostavljenega primera Zalega hriba, kjer so komunistični oblastniki končno odnehali in se sprijaznili s starodavnim imenom, so v zadnji fazi bili preimenovani še Sveti Križ v občini Ajdovščina, Sv. Mihael v občini Šempas, Bukovica v občini Šempeter in Ravnik v občini Vipava (Rosa, 1993, 11–12). Pri zadnjih dveh primerih ideološka dimenzija ni igrala nobene vloge, saj niti Bukovica niti Ravnik nista bili sporni imeni. Nasprotno je to toliko bolj veljalo za Sveti Križ in Sv. Mihael. Pri obeh gre tako v idejnem smislu za podoben primer kot pri ostalih obravnavanih preimenovanjih, vendar ta v primerjavi s prvimi v nekaterih vidikih tudi odstopata.

Po preimenovanjih v letu 1952 so še naprej obstajala nekatera naselja z »nepriemernimi« imeni, kar so bile oblasti odločene »popraviti.« OLO Gorica je v zvezi

54 PANG 80, 2057, Sejni zapisniki, 19. seja, 3. 8. 1954, 8.

55 ARS 223, 306, Zapisnik XLVI. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine z dne 15. aprila 1955.

56 ARS 223, 306, Zapisnik XLIX. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine z dne 19. maja 1955.

57 PANG 94, 3, št. 400, Zapisnik zbora volivcev 25. 5. 1955.

58 PANG 94, 3, št. 400, Zapisnik zbora volivcev 25. 5. 1955.

s tem sredi leta 1954 poslal občinskim ljudskim odborom dva dopisa, v katerih je pozval, naj se čim prej pripravijo predlogi za preimenovanja. Dopisa sta vsebovala tudi navodila, da morajo biti vsi predlogi opremljeni z ustreznimi prilogami, tj. zapisnikom zbora volivcev in zapisnikom seje ObLO (Rosa, 1993, 11–12). Nov poziv za iskanje novih imen naselij je bil ponovno povezan s pripravo nove reforme upravno-teritorialne razdelitve, ki je bila sprejeta leta 1955 (Piškurić, 2020, 157). Postopek izbire novih imen je ponovno najprej potekal na občinski ravni, predloge so nato potrjevali okrajni organi in končno IS LRS. Kot je bilo že izpostavljeno, je za pregled zbranih predlogov IS tokrat ustanovil posebno strokovno komisijo. A še pomembneje je bilo, da se je stališče vodilnih režimskih predstavnikov do »problematičnih« imen v primerjavi s prvimi leti nekoliko »omehčalo.« Kategorije nezaželenih toponimov so ostale iste (katoliška in tuja imena), a na seji na začetku januarja 1955 je IS sklenil, naj se ta imena spremenijo le tam, kjer je to nujno potrebno. Prav tako je bilo tudi odsvetovano iskati popolnoma različna imena, dovolj je bilo svetniški izvor imen le nekoliko »prikriti.«⁵⁹ Najpomembnejša novost je bila v tem, da naj bi pri preimenovanju naselij upoštevali tudi mnenje prebivalcev, tudi v primerih že izvršenih preimenovanj: »Kjer je bilo preimenovanje že izvršeno, pa se je pokazalo, da se novo ime ne udomači in da ni dobro, se gre lahko na prvotno ime, vendar samo v takih primerih, kjer je resen odpor proti novemu imenu.«⁶⁰ Kot smo videli na primeru Dornberga, se je to določilo v praksi že izvajalo, vendar je uradna vladna potrditev vsekakor predstavljala pomemben korak nazaj. Ne glede na (delno) popuščanje se je proces preoblikovanja lokalne toponomastike in s tem podobe javnega prostora nadaljeval, pri čemer sta na Primorskem iz javnega prostora izginila Sveti Križ in Sv. Mihael.

Naselje Sveti Križ se je znašlo že na seznamu za preimenovanje iz leta 1948, ko sta bili predlagani imeni Vipavski gradec in Vipavski hum.⁶¹ Kot ugotavlja Jurij Rosa, so oblasti v uradnem poslovanju že pred preimenovanjem poleg uradnega uporabljale več imen, in sicer Vipavski Križ, Križ Vipavski ali samo Križ (1993, 12). Zakaj naselje ni bilo preimenovano že prej, ni jasno. Na podlagi prej omenjenih pozivov iz leta 1954 je ajdovski občinski odbor predlagal, naj se Sveti Križ preimenuje v Vipavski Križ, kar je OLO Gorica obravnaval na seji 3. avgusta 1954 in predlog potrdil. Staro ime je sodilo med tiste, ki niso ustrezala »današnji družbeni ureditvi.«⁶² Odločevalci so tako opustili prvotni predlog, ki bi iz imena naselja izbrisal tudi osrednji krščanski simbol, tako da lahko pri novem imenu opazimo delno popuščanje ideološkega pritiska. Po privolitvi na strani OLO Gorica je bil nov predlog imena nato poslan na vlado, kjer je podobno kot Dornberg novo ime naletelo

59 »Pristavek 'šent' naj se združi z imenom v eno besedo, tako kot ga ljudje izgovarjajo; kjer se je že udomačilo ime brez pristavka 'sv.' ali 'šent', tam naj se piše samo ime, kjer pa se dosledno uporablja svetniško ime, naj to ostane.« (ARS 223, 306, Zapisnik XXXVI. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine dne 7. januarja 1955).

60 ARS 223, 306, Zapisnik XXXVI. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine dne 7. januarja 1955.

61 Prim. Tabelo 1.

62 PANG 80, 2057, Sejni zapisniki, 19. seja, 3. 8. 1954, 5.

na nasprotovanje. Po mnenju Geografskega inštituta naj preimenovanje ne bi bilo primerno, ker je ime pomembno za slovensko literarno zgodovino kot rojstni kraj Janeza Svetokriškega.⁶³ Vendar v primerjavi z Dornbergom v tem primeru mnenje stroke ni prevladalo. Izrazito katoliški značaj imena je očitno bil tako izrazit in moteč, da je IS LRS sklenil, naj se preimenovanje izvede.⁶⁴

Drugo ideološko pogojeno preimenovanje je istega leta doletelo tudi naselje Sv. Mihael v občini Šempas. Težnja po spremembi tega imena se je pojavila že leta 1948, ko so na sestanku lokalne organizacije OF predlagali ime Partizanske vodice, ki nato ni bilo sprejeto. Postopki v zvezi s spremembo imena so se ponovno začeli leta 1954, povod pa je bila izdelava novih hišnih tablic. V dopisu ObLO Šempas s konca januarja 1954 je namreč zabeleženo, da so namestili hišne tablice za vsa naselja, z izjemo Sv. Mihaela, za katerega je Urad za statistiko in evidenco pri OLO Gorica ustavil naročilo »vsled pripombe (ime svetnika)«. ⁶⁵ V skladu s tem je ObLO Šempas zagotovil, da bodo na prvem prihodnjem zboru volivcev obravnavali in sprejeli sklep o spremembi imena vasi Sv. Mihael.⁶⁶

O novem imenu vasi je na začetku februarja najprej razpravljal zbor Socialistične zveze delovnega ljudstva, naslednice OF, nato 28. februarja 1954 še zbor volivcev. Iz ohranjenega poročila je razvidno, da je na zboru prišlo do nasprotovanja med zagovorniki radikalnejšega preloma z zgodovinsko tradicijo in tistimi, ki so se zavzemali, da bi ime le nekoliko preoblikovali v obliko Šmihel. Zagovorniki »trše« linije so predlagali, naj se naselje preimenuje v Lijak po bližnjem potoku, medtem ko bi ime Sv. Mihael v spremenjeni obliki Šmihel obdržal zaselek vasi. A ta predlog ni prodrl in volivci so se odločili za ime Šmihel.⁶⁷ Vendar pravega zagona za preimenovanje očitno ni bilo. Občinski tajnik je o sklepu zbora volivcev sicer v sredini marca 1954 obvestil OLO Gorica,⁶⁸ a postopek s tem formalno še ni bil zaključen, saj bi sklep moral potrditi še ObLO. Ta je o tem vprašanju odločal šele 22. junija 1954, ko je predsednik pojasnil navzočim, da je v zvezi s tem na občino »prišlo že več urgenc«. ⁶⁹ ObLO je nato potrdil sklep zbora volivcev in sprejel sklep o preimenovanju Sv. Mihaela v Šmihel.⁷⁰ To ime je nato na seji 3. avgusta 1954 potrdil tudi OLO Gorica,⁷¹ nakar je bilo potrjeno tudi na vladi. Nato je bilo ime tudi uradno spremenjeno z objavo v uradnem listu junija 1955.⁷²

63 ARS 223, 306, Zapisnik XLVI. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine z dne 15. aprila 1955, str. 4.

64 ARS 223, 306, Zapisnik XLIX. seje Izvršnega sveta Ljudske skupščine z dne 19. maja 1955, str. 5.

65 PANG 106, 1, mapa Hišne tablice, Numeracija in skica naselja, 28. 1. 1954.

66 PANG 106, 1, mapa Hišne tablice, Numeracija in skica naselja, 28. 1. 1954.

67 PANG 106, 1, mapa Hišne tablice, Sklep o preimenovanju vasi Sv. Mihael v Šmihel, 7. 7. 1954.

68 PANG 106, 1, mapa Hišne tablice, Preimenovanje vasi Sv. Mihael, 10. 3. 1954.

69 PANG 106, 1, mapa 1–3, Zapisnik VI. seje občinskega ljudskega odbora Šempas, 22. 6. 1954.

70 PANG 106, 1, mapa 1–3, Zapisnik VI. seje občinskega ljudskega odbora Šempas, 22. 6. 1954.

71 PANG 80, 2057, Sejni zapisniki, 19. seja, 3. 8. 1954.

72 Uradni list LRS, 9. 6. 1955: Uredba o preimenovanju naselij, o dopolnitvi imena takih naselij, ki imajo enako se glaseča imena in o drugih popravkih imena naselij, 394

SKLEP

Preimenovanje naselij predstavlja enega od najdaljnosežnejših primerov kulturne politike slovenskih komunističnih oblasti na Primorskem v času po drugi svetovni vojni, saj večina preimenovanih krajev tudi danes nosi ista imena. Namen in ideološko ozadje preimenovanj nista sporna: s preimenovanji so komunistične oblasti želele iz javnega prostora odstraniti nezaželenе relikte preteklosti, ki se niso skladali z novo vizijo družbe, a lahko jih razumemo tudi kot poskus oblikovanja novih krajev spomina in s tem novega okvira za ustvarjanje kolektivne zavesti revolucionarne družbe. Obenem so preimenovanja pomenila izraz moči novega političnega sistema, ki je na ta način v javnem prostoru ustvarjal nov simbolni red. Z obeh vidikov funkcionalnost teh sprememb ne odstopa od številnih že analiziranih primerov preimenovanja toponimov v drugih zgodovinskih in geografskih kontekstih.

Ne glede na to je analiza poteka preimenovanj pokazala tudi druge dimenzije tega procesa, ki odpirajo številna zanimiva vprašanja o izvajanju prostorskih politik v tem obdobju ter o dinamikah moči in oblastnih razmerij v novi družbeni ureditvi. Med temi lahko najprej izpostavim vprašanje odnosa med ukazi »z vrha« in pobudami »od spodaj«. Kot je bilo izpostavljeno, procesa iskanja novih toponimov nikakor ne moremo označiti zgolj kot golo impozicijo »od zgoraj«. ⁷³ V njem so namreč dejavno sodelovali tudi številni lokalni funkcionarji in tudi vsaj del lokalnega prebivalstva. To ne pomeni, da je bil proces demokratičen. Obstajale so jasne meje, ki jih ni bilo mogoče prestopiti, zlasti glede problematike toponimov, zaznamovanih s katoliško dediščino. Glede na široko razširjeno represijo nad vsemi nasprotniki režima moramo poleg tega upoštevati tudi dejavnik strahu. ⁷⁴ Po drugi strani ostaja dejstvo, da po sprejetju zakona leta 1948 gibal tega procesa pogosto niso bili ukazi z vrha, ampak pritiski »od spodaj«. Zdi se, da je komunistična oblast s sprejetjem zakona sprožila nov ideološki projekt, pri katerem so številni začeli zavzeto sodelovati. Skoraj zagotovo so jih pri tem vodili različni razlogi, od konformizma do želje po uveljavitvi v novem sistemu, vsaj v nekaterih primerih je bilo prisotno tudi ideološko strinjanje s tem prizadevanjem.

Pri tem lahko opazimo predvsem primere ideološkega pristajanja na nacionalistično dimenzijo toponomastične politike slovenskih komunističnih oblasti. Glede na pregledano dokumentacijo nisem našel nobenega primera lokalne pobude za preimenovanje katoliško zaznamovanih krajevnih imen. Nasprotno lahko opazimo veliko več navdušenja in celo zahtev »od spodaj« v primeru »nemških«

73 Pri tem lahko najdemo številne paralele z značilnostmi gradnje nekaterih partizanskih spomenikov na Primorskem v obdobju po drugi svetovni vojni; podrobno o tem prim. Klabjan 2012; Klabjan 2017; Klabjan 2022.

74 O represiji na Primorskem v tem času obstaja že več obsežnih študij; prim. predvsem Vidmar, 2016; Čipić Rehar, 2007; Griesser Pečar, 2023.

toponimov, kot npr. v vasi Rihemberk. Tudi v primeru Dornberga ohranjeni dokumenti ne razkrivajo posebnega nasprotovanja preimenovanju, temveč le načinu izbire in novemu imenu Zali hrib. Očitno je režimski poskus obračunavanja z »nemškim« imenom užival precej podpore tudi med tistimi prebivalci, ki se z novim imenom niso strinjali. To pojasnjuje, zakaj je komunistična politika na tem območju uživala vsaj delno podporo. Obenem ti primeri kažejo na kontinuiteto nacionalizma in njegovega pomena v prostorskih politikah na severno-jadranskem območju skozi vso prvo polovico 20. stoletja. Tudi v komunističnem sistemu, ki je vsaj v teoriji skušal doseči prelom s preteklostjo, ni bilo nič drugače.

THE NEW LANGUAGE OF SPACE: THE RENAMING OF SETTLEMENTS IN NORTHERN PRIMORSKA AFTER THE SECOND WORLD WAR (1948–1954)

Matic BATIČ

Study Centre for National Reconciliation, Tivolska 42, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: matic.batic@scnr.si

SUMMARY

The paper deals with the ideologically charged toponomastic policy of the Slovenian communist authorities in the Primorska region. As part of the establishment of a new political and social order, the communist authorities renamed many settlements in the area. This process can be understood as part of a wider cultural revolution, which was supposed to establish a new form of society. The renamings took place on the basis of the provisions of the Act on the Names of Settlements, which was adopted by the Assembly of the then People's Republic of Slovenia in mid-February 1948. The renamings mainly affected settlements whose names originated from the Catholic heritage, as well as toponyms with German origins. Despite the clear limits of ideological acceptability and the Communist Party's monopoly of rule, the process of renaming underwent several changes, and it cannot be characterized simply as a bare imposition by central state bodies. The original large-scale renaming plan was partially abandoned after the conflict between Yugoslavia and the Soviet Union. The renaming process then dragged on until 1955. In addition, local communities also actively participated in the process, which could at least to a certain extent influence the choice of new names, and in rare cases even represented the leading force in efforts to carry out renamings. It seems that the nationalist element of the communist toponomastic policy enjoyed a lot of support, while the confrontation with the Catholic-marked place names was met with less enthusiasm. The process thus shows the continuity of some elements of ideologically marked spatial policies in the border area of the northern Adriatic, which, despite slogans about a break with the past, continued even in the new political system after the Second World War.

Keywords: toponyms, Primorska region, 20th century, communism, sites of memory, People's Republic of Slovenia

VIRI IN LITERATURA

Alderman, Derek H. (2000): A Street fit for a king: Naming Places and Commemoration in the American South. *Professional Geographer*, 52, 4, 672–684.

ARS 223 – Arhiv Republike Slovenije (ARS), Vlada Ljudske republike Slovenije (fond 223).

ARS 1701: Arhiv Republike Slovenije (ARS), Okrožje Gorica (fond 1701).

Azaryahu, Maoz (1991): Von Wilhelmplatz zu Thälmannplatz: Politische Symbole im öffentlichen Leben der DDR. Gerlingen, Bleicher Verlag.

Azaryahu, Maoz (1997): German Reunification and the Politics of Street Names: The Case of East Berlin. *Political Geography*, 16, 479–493.

Azaryahu, Maoz (2006): Tel Aviv: Mythography of a City. Syracuse, Syracuse University Press.

Baskar, Bojan (2002): Dvourni Mediteran: študije o regionalnem prekrivanju na vzhodnojadranskem območju. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko & Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

Batič, Matic (2020): Italijanizacija kulturne krajine v Goriški pokrajini od konca prve svetovne vojne do kapitulacije Italije: doktorska disertacija. Koper, Univerza na Primorskem.

Batič, Matic (2021): Italijanizacija sakralne arhitekture na Goriškem v času med svetovnjima vojnama. *Res novae: revija za celovito znanost*, 6, 2, 35–76.

Berg, Lawrence D. & Jani Vuolteenaho (ur.) (2009): Critical Toponomies: The Contested Politics of Place Naming. Farnham, Ashgate.

Čebon Lipovec, Neža (2019): Post-War Urbanism along the Contested Border: Some Observations on Koper/Capodistria and Trieste/Trst. Dve domovini: razprave o izseljenstvu = Two homelands: Migration Studies, 49, 199–219.

Čermelj, Lavo (1965): Slovenci in Hrvatje pod Italijo. Ljubljana, Slovenska matica.

Čipić Rehar, Marija (2007): Cerkev in oblast na Primorskem v letih 1945–1953. Ljubljana, Družina.

Ferletic, Andrej (2007): Propagandni in politično-propagandni napisi ter grafiti na Primorskem od 1918 do 1943. *Zgodovinski časopis*, 61, 1–2, 113–140.

Gabrič, Aleš (1991): Slovenska agitpropovska kulturna politika: 1945–1952. Ljubljana, Mladika.

Gabrič, Aleš (1995): Socialistična kulturna revolucija: slovenska kulturna politika 1953–1962. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Gabrič, Aleš (1996): Preimenovanje krajevnih in uličnih imen v letih 1945–1955. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 36, 1–2, 109–120.

Gabrič, Aleš (1998): Sprememba kulturnopolitične usmeritve po informbirojevskem sporu. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 38, 1–2, 137–150.

Goriška knjižnica Franceta Bevka. Domoznanski oddlek, Zbirka razglednic.

Griesser Pečar, Tamara (2023): Pregarjanje duhovščine v priključenem delu Primorske in coni B Svobodnega tržaškega ozemlja. Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine, 7, 1, 123–164.

Hrobat Virloget, Katja & Neža Čebtron Lipovec (2017): *Heroes we Love?: Monuments to the National Liberation Movement in Istria between Memories, Care, and Collective Silence.* *Studia ethnologica Croatica*, 29, 45–71.

Hrobat Virloget, Katja (2021): V tišini spomina: »eksodus« in Istra. Koper, Založba Univerze na Primorskem; Trst, Založništvo tržaškega tiska.

Klabjan, Borut (2012): »Partizanska pokrajina«: partizanski spomeniki in kome moriranje partizanov na Tržaškem. *Acta Histriae*, 20, 4, 669–692.

Klabjan, Borut (2014): Fašistični Trst: tržaška kulturna krajina v času med svetov nima vojnoma. *Studia historica slovenica*, 14, 2/3, 593–607.

Klabjan, Borut (2017): »Our Victims Define Our Borders«: Commemorating Yugoslav Partisans in the Italo-Yugoslav Borderland. *East European Politics and Societies*, 31, 2, 290–310.

Klabjan, Borut & Gorazd Bajc (2021): Ogenj, ki je zajel Evropo: Narodni dom v Trstu 1920–2020. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Klabjan, Borut (2022): Graditi partizanski spomin v socialistični Jugoslaviji: slovenski primer v času po drugi svetovni vojni. *Acta Histriae*, 30, 2, 513–534.

Kopač, Janez (2005): Kraji in občine kot upravnoteritorialne enote: 1945–1955. Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, 28, 2, 205–212.

Light, Duncan (2004): *Street Names in Bucharest: 1990–1997: Exploring the Modern Historical Geographies of Postsocialist Change.* *Journal of Historical Geography*, 30, 1, 154–172.

M., F. (1948): Šent Vid pri Vipavi – Vojkovo. Nova Gorica: glasilo odbora Osvobodilne fronte Goriške oblasti, 3, 23, 9. 6. 1949, 4.

Marušič, Branko (2012): Sosed o sosеду. Prispevki k zgodovini slovensko-italijanskega sožitja. Trst, ZTT EST.

Nora, Pierre (ur.) (1984–1992): *Les Lieux de mémoire*, 3 tomes: t. 1 La République, t. 2 La Nation, t. 3 Les France. Paris, Gallimard.

PANG 72 – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), Okrožni NOO za Goriško (fond 72).

PANG 80 – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), OLO Gorica (fond 80).

PANG 94 – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), ObLO Zali hrib (fond 94).

PANG 106 – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), ObLO Šempas (fond 106).

PANG 127 – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG), KLO Branik (fond 127).

Pelikan, Egon (2016): Tone Kralj in prostor meje. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Perenič, Urška (2016): Toponomastika uličnih imen, nacionalna identiteta in pripadanje: literarne ulice v ožjem središču Ljubljane. V: Dovič, Marijan (ur.): *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ljubljana, Založba ZRC, 325–327.

Perko, Drago & Matjaž Geršič (2021): Sporna imena naselij v Sloveniji. Ljubljana, Založba ZRC.

Piškur, Jelka (2020): »Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine« ali kako je nastala Občina Ljubljana Vič – Rudnik. *Dileme: razprave o vprašanih sodobne slovenske zgodovine*, 4, 1–2, 155–175.

Rosa, Jurij (1993): Nova oblast – nova imena. Dokumenti o preimenovanju naših krajev v letih 1948–1955. Nova Gorica, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

Rosa, Jurij (1996): Šentvid, Šembid,...Podnanos – o izvoru, najstarejših omembah, poimenovanjih in preimenovanju našega kraja. V: Rosa, Jurij (ur.): Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini. Nova Gorica, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 25–37.

Rosa, Jurij (1997): Upravnoteritorialna ureditev in upravni organi. V: Valentinčič, Slobodan (ur.): Zbornik Primorske – 50 let. Koper, Primorske novice, 35–38.

Uradni list Ljudske Republike Slovenije. Ljubljana, Uradni list LRS, 1945–1955.

Urbanc, Mimi & Matej Gabrovec (2005): Krajevna imena: Poligon za dokazovanje moči in odraz lokalne identitete. Geografski vestnik, 77, 2, 25–43.

Vidmar, Jernej (2016): Nadzor in represija v prvem desetletju jugoslovanske oblasti na severnem Primorskem (1945–1955): primer okrajev Gorica in Tolmin: doktorska disertacija. Koper, Univerza na Primorskem.

Wörsdörfer, Rolf (2004): Krisenherd Adria 1915–1955. Konstruktion und Artikulation des Nationalen im italienisch-jugoslawischen Grenzraum. Paderborn, Ferdinand Schöningh.